
CHAPTER «PEDAGOGICAL SCIENCES»

FORMATION OF ANTI-CORRUPTION CULTURE OF FUTURE OFFICERS-BORDERLANDS OF UKRAINE

ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ОФЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ УКРАЇНИ

Duyk Vadim¹

Tushko Klavdiia²

Sovva Sergej³

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-571-78-7_17

Abstract. The article deals with the problem of forming the anti-corruption culture in the future border guard officers on the basis of professional interaction. The authors of the publication paid special attention to the situation regarding social processes of transformation in the Ukrainian State. Also, the problem of corruption that acts as the main obstacle for the reform processes in the social institutions of the society was accentuated. The authors attempted to use the foundations of professional interaction at different levels in order to form the anti-corruption culture in the future border guard officers. It was established that it is in the educational process that it is possible to form the anti-corruption culture in the future specialists precisely at the stage of the so-called «awareness formation». The article proposes the ways of forming the said culture, as

¹ Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Socio-Economic Disciplines, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine the name of Bogdan Khmelnytsky, Ukraine

² Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Socio-Economic Disciplines, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine the name of Bogdan Khmelnytsky, Ukraine

³ Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of the Department of Pedagogy and Socio-Economic Disciplines, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine the name of Bogdan Khmelnytsky, Ukraine

well as presents a description and the results of the experimental research conducted with the cadets of the relevant higher education institution of the Border Guard Service of Ukraine. The indicators concerning the level of the formation of the anti-corruption culture in the future border guard officers were obtained in a substantiated manner.

1. Вступ

Процеси розбудови суверенної української держави, позитивні результати динамічних соціально-економічних та культурних трансформацій, що відбуваються завдяки втіленню Україною західної цивілізаційної моделі, актуалізують проблему забезпечення високого рівня професійної взаємодії в усіх її соціальних інститутах. Водночас євроінтеграційні процеси у сфері сектору оборони та безпеки вимагають аналізу якості професійної підготовки фахівців правоохоронних структур.

Подані вище чинники провокують появу нового сприйняття сутності компетентних майбутніх фахівців, зокрема фахівців прикордонного відомства України.

Збільшення обсягів сучасної інформації, стрімкі глобалізаційні процеси, інтенсивність рівня міжнародної співпраці в Україні, вибір західного вектору розвитку суспільства зумовили актуальність дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців до професійної взаємодії.

Результативність функціонування прикордонного відомства знаходиться у прямій залежності від того, наскільки компетентно та професійно її представники вміють налагоджувати професійні відносини з колегами у професійній діяльності, з мешканцями прикордонної місцевості, з представниками країн світу тощо.

У контексті представленої проблеми, взаємодія у прикордонному відомстві виступає складним типом зв'язку, що передбачає дію між різними об'єктами, станами об'єктивної дійсності за умови причинно-наслідкового зв'язку.

Професійною взаємодією у прикордонній службі України є основа та необхідна умова для реалізації відносин цієї професійної сфери.

2. Теоретичні основи дослідження

Багатоманітність підходів щодо розуміння сутності та структури професійної взаємодії свідчить про те, що професійна взаємодія є інте-

гративним засобом, що дає змогу об'єднувати цілісне явище, породжувати взаємозв'язок та взаємообумовленість. Професійна взаємодія у прикордонному відомстві охоплює і окремих особистостей, і частини соціальних груп і спільноти в цілому, а також водночас безпосередній та опосередкований вплив між зазначеними об'єктами.

Проблеми оптимізації процесів взаємодії та обміну інформацією завжди були пріоритетними в суспільстві.

Увага до зазначених вище питань з'явилась ще в античну епоху, відображена в теорії механічної взаємодії. Наступними етапами були середньовіччя, якому притаманні теологічні уявлення щодо взаємодії та Відродження, що тлумачило її як поєднання мікро- та макрокосмосу. Філософія Нового часу, як і в античний період, у питанні взаємодії, була зосереджена на її механічному змісті.

Сучасна професійна діяльність українських офіцерів-прикордонників вимагає від них високого рівня готовності до професійної взаємодії.

Готовність до професійної взаємодії у нинішньому професійному середовищі офіцерів-прикордонників може бути визначальною для досягнення певних результатів та суттєвого впливу як на компетентність, так і на професіоналізм.

Як свідчить практика, сформованість такого виду готовності у фахівців відбувається безпосередньо під час професійної діяльності і може не досягти оптимального рівня. На нашу думку, готовність до професійної взаємодії в майбутніх офіцерів-прикордонників повинна формуватися перед професійною діяльністю, під час навчання у вищому військовому навчальному закладі.

Варто наголосити на тому, що вивчення будь-якої проблеми варто розпочати з аналізу її категорій та понять. Нас цікавить зміст таких категорій, як: «взаємодія», «професійна взаємодія», «система», «професійна підготовка».

У філософії, яка виступає загальнометодологічною наукою, категорія «взаємодії», у гносеологічній теорії має статус одного рівня з такими поняттями як «рух», «матерія», «час», «простір» та слугує для відображення процесів впливу об'єктів один на одного, їх обумовленість, мінливість стану, тобто її інтеграційну природу.

Взаємодія належить до загальнонаукових категорій. Філософська наукова література зазначає, що взаємодія є присутньою на усіх рівнях буття індивіда. Завдяки цьому вивчення суспільних явищ та процесів

відбувається на основі взаємодії. Як свідчить аналіз філософських праць, взаємодія означає рівність відносин у суспільних структурах. Така рівність та співробітництво лежать в основі соціального існування людини та дають змогу здійснювати взаємне інтелектуальне, психолого-емоційне та діяльнісне середовище людини.

Дослідник С. Кожушко [5] тлумачить взаємодію як нерозривну пряму і зворотню дію та органічне поєднання змін суб'єктів, що впливають один на одного. Водночас вчений стверджує, що взаємодія виступає системою, якій притаманні такі властивості як: самодостатність, внутрішня різноманітність, цілісність, автономність, взаємна змінність контрольованих та керованих дій, станів та суб'єктів.

Таким чином, взаємодія є способом, за допомогою якого існує можливість узгоджувати певні цілі і засоби їх реалізації.

Отже, взаємодія одночасно є і зв'язком, і дією, і процесом, і характеризується діалектичною природою.

У контексті представленої проблеми, взаємодія у прикордонному відомстві виступає складним типом зв'язку, що передбачає дію між різними об'єктами, станами об'єктивної дійсності за умови причинно-наслідкового зв'язку.

Аналіз змісту поняття «професійна взаємодія» у науково-теоретичній літературі практично відсутній.

Істотними ознаками категорії «професійна взаємодія» є наявність форми спільної конкретної діяльності, емоційного компонента, різновидів взаємовідносин, багатоманітність способів реалізації прямого та зворотного зв'язку.

Процес професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників у професійній діяльності заснований на безпосередньому спілкуванні між колегами (військовослужбовцями, працівниками), між мешканцями прикордонної місцевості, іноземними громадянами, які перетинають кордон України тощо.

Задля глибокої та якісної характеристики зазначеної наукової проблеми, вважаємо, що необхідно визначити мету, форми та способи діяльності, види спілкування тощо. У зв'язку із цим, буде сформована система професійної взаємодії у прикордонній професійній діяльності та проаналізовані її основні складові.

Отже, професійною взаємодією у прикордонній службі України є основна та необхідна умова для реалізації відносин цієї професійної сфери.

Багатоманітність підходів щодо розуміння сутності та структури професійної взаємодії свідчить про те, що професійна взаємодія є інтегративним засобом, що дає змогу об'єднувати цілісне явище, породжуючи взаємозв'язок та взаємообумовленість.

Професійна взаємодія у прикордонному відомстві охоплює і окремих особистостей, і частини соціальних груп і спільноти в цілому, а також водночас безпосередній та опосередкований вплив між зазначеними об'єктами.

Філософським фундаментом дефініції «взаємодія» стала німецька класична філософія, а саме: наукові погляди Г. Гегеля [2] та І. Канта [3]. Зокрема, у гносеологічній теорії І. Кант згадав поняття «взаємодії», пояснюючи різні форми пізнання. Його роботу продовжив Г. Гегель, ототожнюючи діалектику та взаємодію, які виступають як процеси щодо перетворення явищ та предметів.

Варті уваги наукові праці К. Маркса, який у конфліктологічній теорії тлумачив сутність суспільства як продукту людської взаємодії [7].

Початок ХХ ст. характеризується розквітом соціологічної науки, у якій на особливу увагу заслуговують праці такого вченого як П. Сорокін. У його наукових доробках взаємодія виступає як одна із функцій поведінки індивіда і є залежною від його свідомості [8].

Сучасна філософська наукова література представлена численними працями з проблем взаємодії. Зокрема, В. Кемеров [4] є прихильником процесуальної теорії, що пояснює взаємодію як зв'язок матеріальних явищ.

Слід зауважити, що у педагогічній науці здійснюється дослідження взаємодії, що дає змогу забезпечувати різні варіанти відповідної взаємодії учасників, які можуть виступати як в ролі суб'єктів, так і в ролі об'єктів процесу.

Таким чином, гуманітарна наука, взаємодію визначає як фундамент пізнавальних процесів і зводить її до взаємовпливу індивідів.

Психологічні дослідження О. Леонтьєва та його колег, присвячені проблемі взаємодії, тлумачать її у контексті таких понять як «спільна або групова діяльність», що в свою чергу виступають замученість індивіда в певний вид діяльності [6].

Враховуючи багатоаспектність та актуальність явища «взаємодія», воно увійшло у другій половині ХХ ст. в науковий обіг як автономна дефініція, яку можна розглядати у різних сферах, з різною структурою та у різних контекстах. Подане вище вимагало відповідного впорядку-

вання, оскільки виникла проблема формування готовності до професійної взаємодії, а також компетентності щодо її розвитку та формування.

Зростання уваги сучасних педагогів до проблеми взаємодії пояснюється актуальністю впровадження інтерактивних технологій навчання, основною вимогою яких є взаємодія між усіма учасниками педагогічної системи.

Нинішня педагогічна наука характеризується відсутністю чіткості та однозначності у розкритті змісту її ключових категорій. Це означає, до прикладу, що деякі форми можуть бути і методами. Подібна ситуація має місце і з категорією «взаємодія», оскільки існують різні наукові підходи, що розкривають її зміст. Тобто важливим завданням є узагальнення та систематизація інформації щодо теоретичних підходів у вирішенні проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, зокрема у запропонованому дослідженні, майбутніх офіцерів-прикордонників.

У процесі вивчення проблеми готовності до професійної взаємодії, нами проаналізовано досвід підготовки майбутніх фахівців, які здійснюють охорону державного кордону. Нині існує низка факторів, що впливають на вибір певного підходу до професійної взаємодії, у фаховій підготовці майбутніх фахівців українські науковці надають перевагу технологіям інтерактивного навчання, методам проектування, інформаційним технологіям.

У процесі вивчення проблеми готовності до професійної взаємодії, нами проаналізовано досвід підготовки майбутніх фахівців, які здійснюють охорону державного кордону. Нині існує низка факторів, що впливають на вибір певного підходу до професійної взаємодії, у фаховій підготовці майбутніх фахівців українські науковці надають перевагу технологіям інтерактивного навчання, методам проектування, інформаційним технологіям.

Вивчення досвіду підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у професійній взаємодії у вищих військових навчальних закладах України, дало змогу представити концептуальні засади дослідження, як теоретико-методологічні, так і практико-обґрунтовані підходи.

Ретельний аналіз інформаційних наукових джерел щодо наявних тенденцій у підготовці фахівців до професійної взаємодії засвідчив, що проблема якості підготовки фахівців до професійної взаємодії є актуальною для більшості країн світу. Взагалом, можна стверджувати, що нині відсутній універсальний підхід щодо підготовки фахівців будь-якої сфери до професійної взаємодії.

Варто зауважити, що сучасна вітчизняна та зарубіжна вища освіта має у користуванні численні теоретичні та практичні напрацювання з проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, які слугують для представленого дослідження теоретико-методологічними засадами вирішення проблеми підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності.

Реалії українського сьогодення й особливості соціального життя українців, обумовлені заполітизованістю повсякденного життя, війною на східних територіях держави, провокують появу більш жорстких вимог щодо компетентності, професіоналізму, етики поведінки, культури взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників, а відтак і до їх фахової підготовки у системі вищої військової освіти.

Українській державі потрібен офіцер-прикордонник, компетентний у здійсненні професійної взаємодії, який сприймає її, як особистісну цінність, володіє технологією взаємодії, вміло використовує усі різновиди комунікації, спрямований на самоосвіту та самовдосконалення досвіду професійної взаємодії, в якого відсутні бар'єри взаємодії. Беручи до уваги подане вище, підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії необхідно здійснювати враховуючи положення *компетентнісного, особистісно-орієнтованого, системного, синергетичного, діяльнісного підходів*.

Комплексне врахування зазначених теоретико-методологічних підходів у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є основою удосконалення їх професійної підготовки.

Змістом категорії «підхід» є такі суттєві ознаки як ключове твердження, універсальна ідея, узагальнений висновок дослідження тощо. У дефініції «підхід» відображається телеологічність, гносеологічність, аскіологічність та онтологічність явища або предмета [1].

Розглянемо зміст поданих вище теоретико-методологічних підходів.

Системний підхід. Основними науковими характеристиками системного підходу є універсальність пізнання, протистояння хаотичності та суб'єктивності, відображення світоглядного рівня дослідження, послідовність та логічність наукового пошуку.

Метою системного наукового підходу є вивчення та трансформація складних систем, в тому числі і педагогічних, а також визначення закономірностей функціонування систем, розробка методів їх дослідження та створення нових об'єктів, вивчення характеристик цих об'єктів, формулювання прогнозів розвитку об'єктів та систем.

Системний аналіз широко представлений у педагогічній науці, оскільки педагогічна система є різновидом динамічної системи, складної за своєю структурою (мета та завдання навчання; методи, форми і засоби навчання, об'єкти та суб'єкти навчання, технічні засоби навчання тощо). Як і усі існуючі системи, педагогічна не є ізольованою, оскільки має комплекс зв'язків з різноманітними утвореннями (системного та несистемного характеру).

Педагогічна система, у якій здійснюється професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії, має системно-комунікативну ознаку, оскільки пов'язана з численними комунікаціями. Вона має свою власну структуру, специфічний спосіб зв'язку між компонентами зазначеної системи, переживає зміну з-за зовнішніх впливів та внутрішніх процесів. З метою обґрунтування системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії нами обрано метод моделювання (як можливість заміщення реального об'єкту аналогом).

Синергетичний підхід. Синергетика є заснована на ідеях системного підходу і є загально визнаним засобом порозуміння між різними науковим напрямками. Педагогічний зміст синергетики вирішує завдання щодо колективної взаємодії, перехідних станів систем від нестійкого до стабільного. Основним завданням педагогічної синергетики є вивчення різновидів самоорганізації систем.

Ключовими синергетичними положеннями в межах представленого дослідження є наступні: становлення майбутнього офіцера-прикордонника як професіонала та гармонійно розвиненої особистості у процесі професійної підготовки є не завжди поступовим (іноді можливі кризи), що вимагає сформованості відповідного рівня самоаналізу, світоглядної перебудови тощо. Система професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є чутливою до сучасних запитів та векторів розвитку суспільства. Здійснення професійної взаємодії у професійній діяльності офіцерів-прикордонників можливе за умови усвідомлення власної комунікативної особистісної характеристики.

Компетентнісний підхід. За цим підходом процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії передбачає формування відповідної його компетентності. Така компетентність виступатиме як інтегративна характеристика майбутнього офіцера-

прикордонника, що поєднує знання, уміння, навички, професійний та життєвий досвід, шаблони соціально-професійної поведінки тощо.

Згідно із положеннями компетентнісного підходу, формування компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників щодо професійної взаємодії необхідно внести зміни, що стосуються до змісту їх професійної підготовки, системи діагностики результатів навчання, впровадження інноваційних методів та методик.

Діяльнісний підхід передбачає сприйняття діяльності як рушійного фактору формування, розвитку та реалізації особистості. Діяльність як процес, у свою чергу, є неможливим без взаємодії.

На засадах діяльнісного підходу процес професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії виступає як специфічна діяльність, що передбачає цілеспрямований вплив на потреби, мотиви та інтереси курсантів, посилення інформаційно-аналітичної діяльності, формування корпоративної культури у колективі прикордонників.

Особистісно зорієнтований підхід покликаний враховувати зміст професійної підготовки майбутніх фахівців, способи навчання, прогнозований результат, усвідомлення особистістю себе як унікальної людини, пошук та використання індивідом власних можливостей. За умови формування професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників, нас цікавить розкриття комунікативних здібностей, реалізацію співпраці в освітньому процесі.

3. Методика дослідження

Оскільки мова йде про професійну взаємодію у прикордонній службі України, яку можна вважати системою соціальних зв'язків та відносин, то на особливу увагу потребує проблема корупції у зазначеній системі.

Явище корупції є надзвичайно актуальним. Корупція у будь-якому державному інституціональному утворенні негативно впливає на його функціонування. Стосовно прикордонного відомства, то корупція обумовлює виникнення недовіри та зневаги зі сторони суспільства, підриває авторитет тощо.

У зв'язку із цим, нами проведено дослідження щодо вивчення ролі професійної взаємодії у формуванні антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників України.

Численні дослідження свідчать, що корупційними явищами вражені усі соціальні інститути українського суспільства.

За даними антикорупційної організації Transparency International, Україна здобула 30 балів зі 100 можливих, а у «Індексі сприйняття корупції» (CPI) за 2017 рік і посіла 130 місце (зі 180 країн).

Враховуючи дії Української держави у здійсненні антикорупційної політики, Державна прикордонна служба протягом останніх років реалізувала низку відповідних програм, зокрема: проекти «Нове обличчя кордону», «Стоп корупція», «Державний кордон не місце для корупції», створено цілодобову телефонну лінію «Довіра» тощо.

До прикладу, протягом 2017 року з метою посилення боротьби з корупційними проявами створено інтегровану систему боротьби з корупцією, в рамках якої проведено понад 2,1 тис. перевірок порядку несення служби (2016 р. – 3 тис.), ініційовано понад 1,8 тис. службових розслідувань (2016 р. – 2,4), до дисциплінарної відповідальності притягнуто 3506 осіб (2016 р. – 5874), проведено ротацию 83 осіб (2016 р. – 379), 119 осіб звільнено з лав Державної прикордонної служби України.

Результати моніторингу корупційної діяльності у Державній прикордонній службі України свідчать про те, що необхідно втілювати певні заходи не лише під час здійснення професійної діяльності прикордонників, але й на етапі освітнього процесу, що відбувається у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Дослідники П. Макушев та М. Сибирякова стверджують, що світової практиці відомі декілька стратегій протидії корупції: усвідомлення, попередження і верховенства закону.

Нами з'ясовано, що саме стратегія усвідомлення дає змогу ефективно використовувати основи професійної взаємодії з метою формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників.

Майбутні офіцери-прикордонники є вихідцями соціального середовища, що має вже сформовану корупційну мораль, яку в свою чергу, вони переносять у власну професійну діяльність. З урахуванням зазначеного вище, автори у здійсненні дослідження орієнтувались на формування нової ціннісної системи у поєднанні із патріотичним вихованням. Відповідні ціннісні орієнтації закладались нами у процесі вивчення таких навчальних дисциплін як «Соціологія» «Етика професійної діяльності прикордонника», «Філософія» та «Політичні

та економічні системи». У процесі вивчення згаданих навчальних дисциплін, викладачі спрямовували зусилля на вироблення у свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників почуття несумісності з деструктивним явищем корупції.

Одними із пріоритетних елементів у проведеній роботі були:

донесення інформації щодо сутності корупції як ганебного явища у змісті навчального матеріалу відповідних дисциплін;

використання проблемних ситуацій, присвячених корупційним випадкам на кордоні (реалізація професійної взаємодії на рівні колег офіцерів-прикордонників, мешканців прикордонної території, представників правоохоронних структур України);

використання ментальних карт з метою візуалізації мислення у вивченні проблеми корупції в масштабах світу та України (реалізація професійної взаємодії на рівні одногрупників – майбутніх офіцерів-прикордонників);

проведення соціально-психологічного тренінгу «Моя етична поведінка» (реалізація комплексної професійної взаємодії у майбутній професійній діяльності).

Таким чином, ми намагались впровадити в освітній процес Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького систему формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах професійної взаємодії.

4. Результати дослідження

Аналіз результатів проведеної представниками науково-педагогічного складу роботи щодо формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників свідчить про її значущість.

Зокрема, В експериментальному дослідженні було охоплено 311 майбутніх офіцерів-прикордонників на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького: з першого курсу навчання 2017-2018 навчального року за спеціальностями «Психологія» та «Філологія» було охоплено 52 курсанти; з другого курсу навчання 2016-2017 навчального року за спеціальністю «Безпека державного кордону» було охоплено 148 курсантів; з третього курсу навчання 2015-2016 навчального року за спеціальностями «Правознавство» та «Правоохоронна діяльність» було охоплено 111 курсантів. Відповідно до логіки експерименту було проведено початкове діа-

гностування рівня сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників засобами тестування та анкетування.

Враховуючи вимоги щодо реалізації педагогічних експериментів було виділено три рівні сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників: високий, середній, низький. Результати представлено на рисунку 1.

Аналіз гістограми на рисунку 1 свідчить про низький рівень сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. У порівнянні з першим та другим курсами навчання, курсанти третього курсу мають кращі показники, що підтверджує проведення певної роботи щодо формування згаданої культури, проте недостатньої для високого рівня її сформованості.

Апробація спроектованої авторами системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на основі професійної взаємодії свідчить про її результативність, що представлено на рисунках 2, 3, 4.

З рисунку 2 видно, що тренінгова технологія, використана для третього курсу навчання під час вивчення дисципліни «Політичні та економічні системи» дає змогу сформувати високий рівень антикорупційної культури, оскільки вагома частка часу у ній присвячена виконанню практичним завдань.

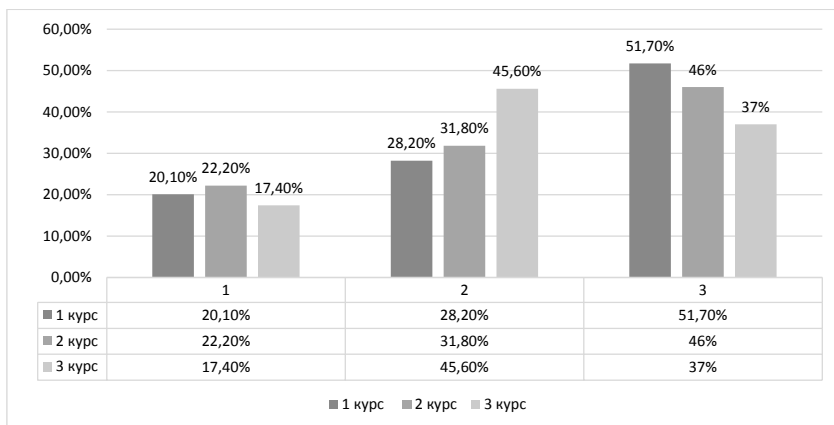

Рис. 1. Результати сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників до впровадження спроектованої системи підготовки на основі професійної взаємодії

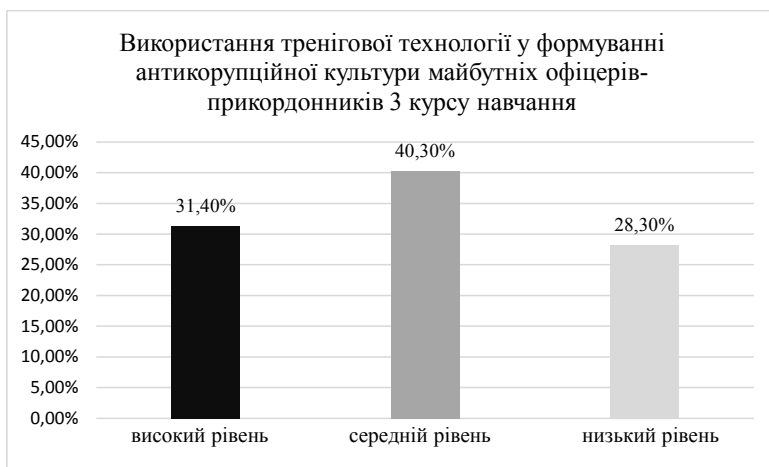

Рис. 2. Результати сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників третього курсу навчання на основі використання тренінгової технології

На рисунку 3 подано гістограму з результатами сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників другого курсу навчання під час вивчення дисципліни «Етика професійної діяльності прикордонника».

Навчальна дисципліна «Етика професійної діяльності прикордонника» передбачає формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників, проте насичення її змісту саме проблемними ситуаціями та кейсовими технологіями дало змогу отримати такі результати.

Щодо першого курсу навчання, то на рисунку 4 подано гістограму з результатами сформованості рівня їх антикорупційної культури під час вивчення дисциплін «Соціологія» та «Філософія», ключовими тут були методи інтелект-карт та тим-білдінгу.

Першому курсу навчання притаманні проблеми адаптаційного характеру, тому у проблемі формування антикорупційної культури, тому нами були обрані технології тим-білдінгу та інтелект-карт.

Таким чином, впровадження основ професійної взаємодії у підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників, і зокрема з метою форму-

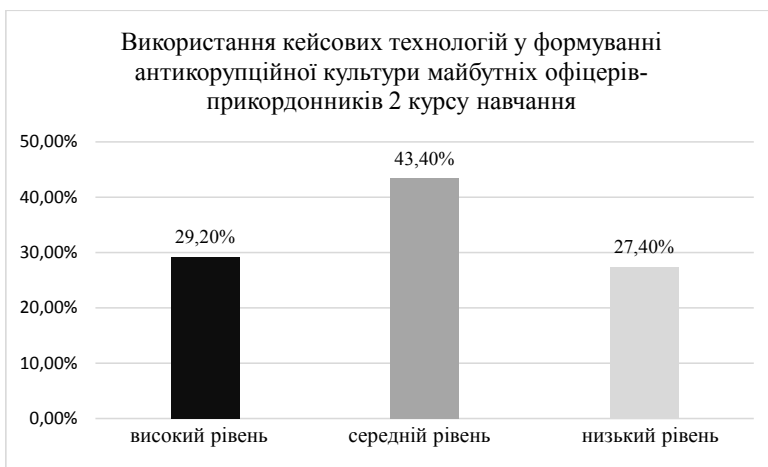

Рис. 3. Результати сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників другого курсу навчання на основі використання кейсових технології

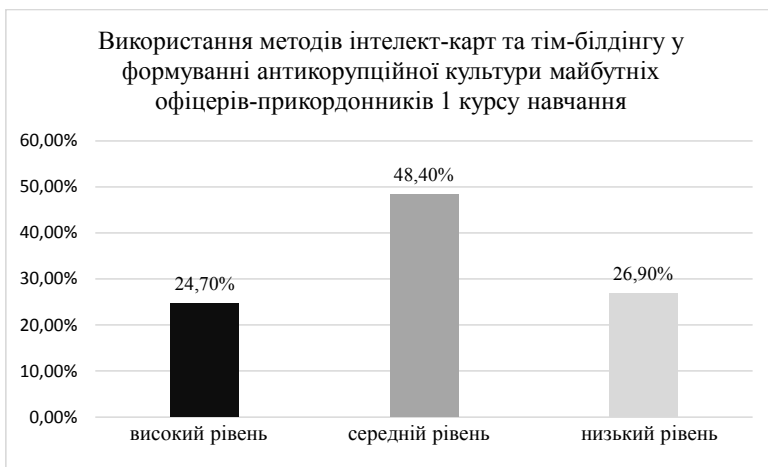

Рис. 4. Результати сформованості антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників першого курсу навчання на основі використання методів інтелект-карт та тим-білдінгу

вання в них антикорупційної культури, уможливує отримання позитивних результатів.

5. Висновки з результатів

Представлені та впроваджені елементи формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на основі професійної взаємодії створюють можливості для корекції роботи з навчальними групами у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького та з окремими курсантами.

Зазначені у статті особливості формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників на основі професійної взаємодії є авторськими. Вони потребують удосконалення, тобто внесення змін, спровокованих соціально-психологічними, культурно-політичними та іншими факторами. Ці проблеми можуть бути підґрунтям для подальших наукових розвідок у представлений статті.

Варто наголосити на тому, що проведений експеримент засвідчив, що формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників можливе на засадах не формальної, а реальної взаємодії як між колегами військовослужбовцями-прикордонниками, так і з мешканцями прикордоння, представниками правоохоронних та військових структур, а також представниками іноземних держав. Основи професійної взаємодії, які слід реалізовувати у прикордонному відомстві України дають більше можливостей для підвищення антикорупційної діяльності. Професійна взаємодія забезпечує мінімізацію появи корумпованих офіцерів-прикордонників.

6. Загальні висновки

Узагальнено можна стверджувати, що процес формування антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників є процесом залучення прихильників інноваційної діяльності, згідних із необхідністю змін на рівні свідомості (усі використані нами технології першочергово впливають саме на свідомість), пошуком форм трансформації Державної прикордонної служби України.

Використання основ професійної взаємодії у формуванні антикорупційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників дає їм змогу мислити по-новому, виховувати такі риси як толерантність, критич-

ність тощо. Професійна взаємодія передбачає співіснування різноманітних об'єктів та суб'єктів, ситуацій тощо, що уможливило створення нових умов для полегшення професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Список літератури:

1. Велитченко Л.К. Методологічна сутність категорії підходу в науковому дослідженні. *Психологія та педагогіка*. 2009. № 2. С. 72-79.
2. Гегель Г.Ф. Феноменологія духа. СПб.: Наука, 1992. 444 с.
3. Кант І. Критика практичного розуму. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.
4. Кемеров В.Е. Введение в социальную философию: учебное пособие для вузов. Москва: Аспект-Пресс, 2005. 216 с.
5. Кожушко С.П. Навчання професійної взаємодії студентів-психологів з використанням проектної технології. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Академия, 2005. 352 с.
7. Маркс К., Энгельс Ф. Полное собрание сочинений: в 50 т. 2-е изд. Т. 27. Энгельс: Наука, 1976. 420 с.
8. Сорокин П.А. Преступление и кара, подвиг и награда. СПб., 1999. 448 с.

References:

1. Velitchenko L.K. (2009). Metodolohichna sutnist katehorii pidkhdou v naukovomu doslidzhenni [Methodological essence of the category of approach in scientific research]. *Psychology and pedagogy*, no. 2, p. 72-79. (in Ukrainian)
2. Hegel G.F. (1992). Fenomenolohiya dukha [Phenomenology of the spirit]. St. Petersburg: Science, 444 pp. (in Russian)
3. Kant I. (2004). Krytyka praktychnoho rozumu [Criticism of practical reason]. K.: Universe, 240 p. (in Ukrainian)
4. Kemerov V.E. (2005). Vvedenye v sotsyalnuiu fylosofyiu: uchebnoe posobye dlia vuzov [Introduction to Social Philosophy: A Textbook for High Schools]. M.: Aspect-Pres, 216 p. (in Russian)
5. Kozhushko S.P. (2012). Navchannia profesiinoini vzaiedonii studentiv-psykholohiv z vykorystanniam proektnoi tekhnolohii [Training of professional interaction of students-psychologists with the use of design technology]. *Scientific Bulletin Donbass*, № 4. URL: Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30 (in Ukrainian)
6. Leontiev A.N. (2005). Deiatelnost. Soznanye. Lychnost. Smisl [Activity. Consciousness Personality Meaning]. M.: Akademiya, 352 p. (in Russian)
7. Marx K., Engels F. (1976). Polnoe sobranie sochynenyi [Full composition of writings]: in 50 t. 2nd ed. T. 27. Engels.: Science, 420 p. (in Russian)
8. Sorokin P.A. (1999). Prestuplenye y kara, podvyh y nahrada [Crime and punishment, feat and reward]. St. Petersburg, 448 p. (in Russian)